

MAŁGORZATA BYRSKA-FUDALI

MUZEUM ARCHEOLOGICZNE W KRAKOWIE ODDZIAŁ NOWA HUTA

malgorzata.fudali@ma.krakow.pl
https://orcid.org/0009-0004-9496-9310

RADOŚLAW CZERNIAK,
OLGA SUCHAN-CZERNIAK

PRACOWNIA ARCHEOLOGICZNA IN SITU

insitu.czerniak@gmail.com

TOMASZ FUDALI

USŁUGI ARCHEOLOGICZNE

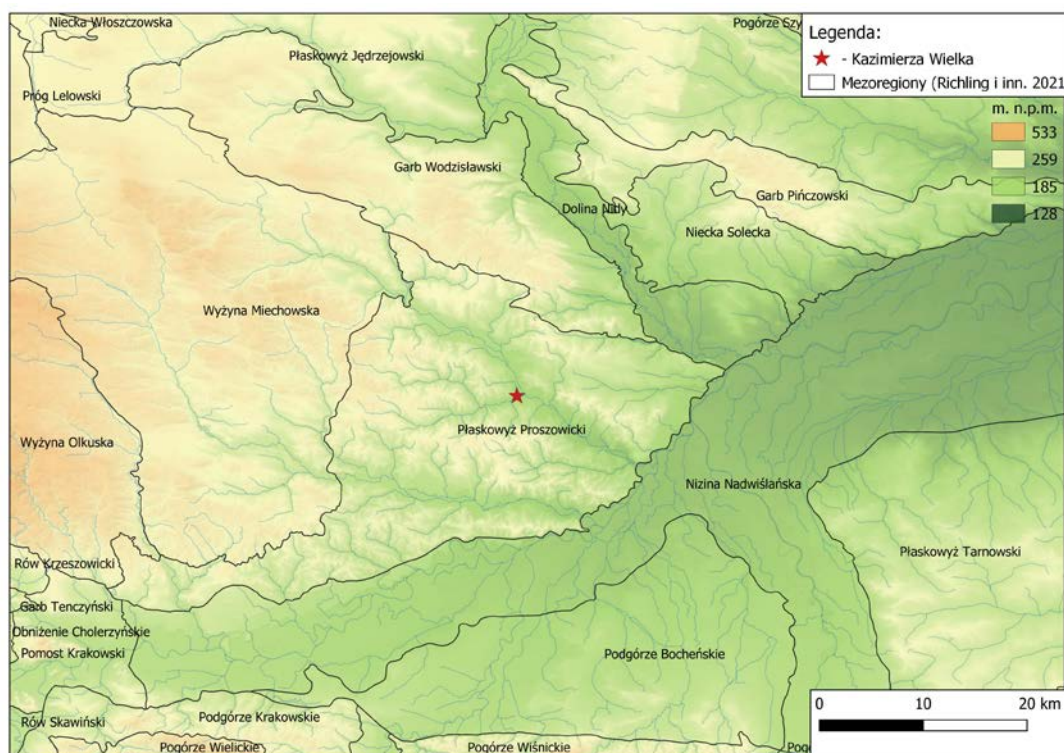
nadzoryarcho@gmail.com

WYNIKI RATOWNICZYCH BADAŃ WYKOPALISKOWYCH PROWADZONYCH W ZWIĄZKU Z BUDOWĄ OBWODNICY KAZIMIERZY WIELKIEJ

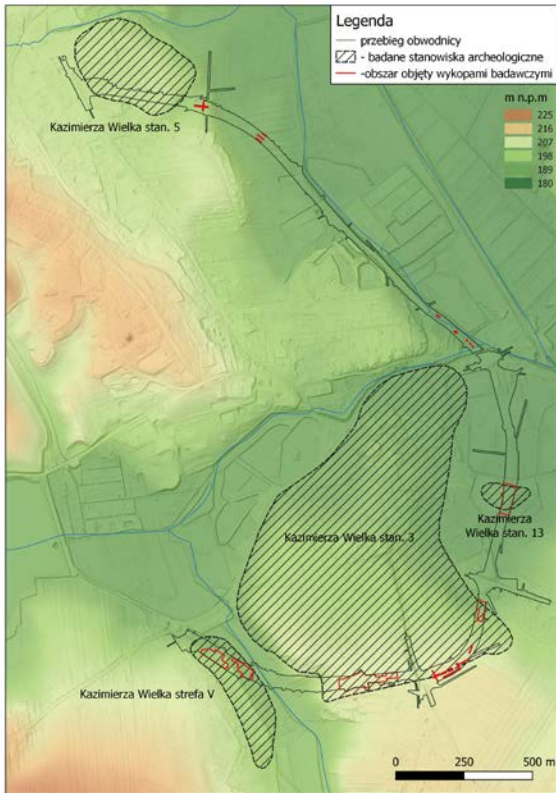
<https://doi.org/10.15633/9788383700151.06>

Obwodnica Kazimierzy Wielkiej leży na terenie nisko położonym, w dorzeczu Nidzicy, będącej lewym Dopływem Wisły. W części północnej usytuowana jest w obrębie zlewni Dopływu z Cudzynowic, dalej na południe przecina zlewnię

Małoszówki, Nidzicy, Dopływu z Odonowa, by w rejonie ronda łączącego ul. Armii Krajowej i ul. Krakowskiej wkroczyć znowu w zlewnię Małoszówki. Pod względem fizycznogeograficznym obszar inwestycji położony jest na

Ryc. 1. Lokalizacja geograficzna miejsca inwestycji

Ryc. 2. Lokalizacja stanowisk archeologicznych z zaznaczonymi wykopami archeologicznymi

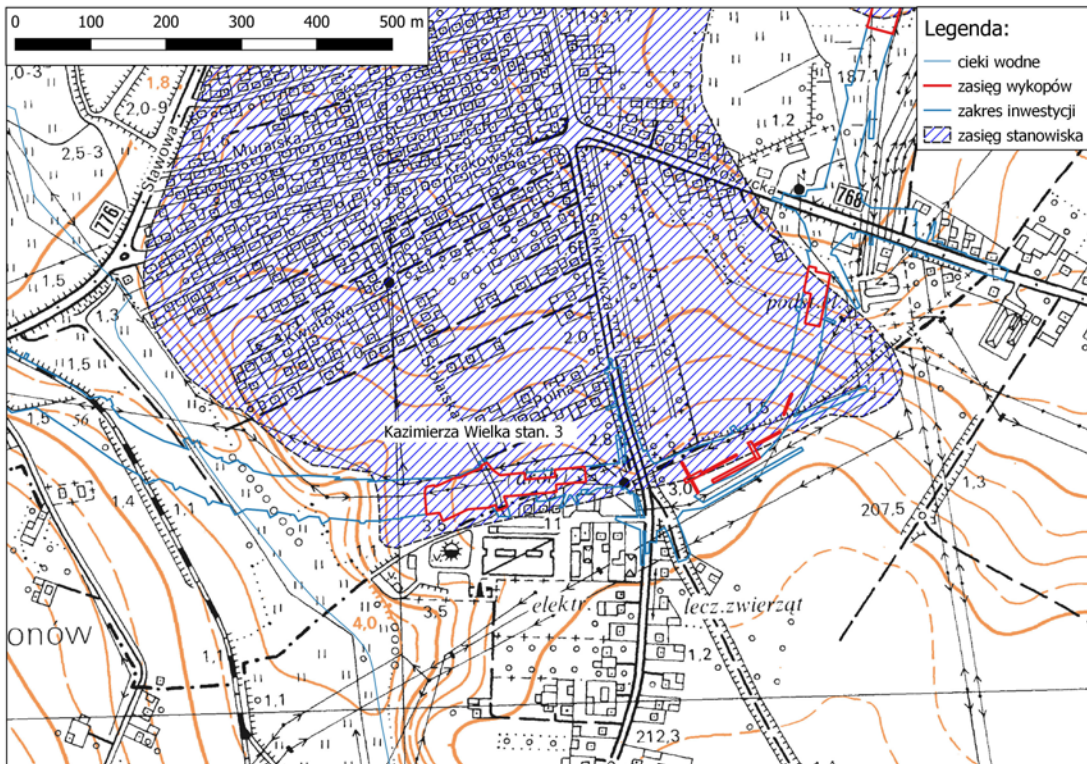
Płaskowyżu Proszowickim (ryc. 1), będącym częścią makroregionu Niecka Nidziańska na Wyżynie Małopolskiej (Solon i in. 2018).

Archeologiczne badania wykopaliskowe na trasie planowanej budowy obwodnicy przeprowadzono w latach 2019-2020. Prace badawcze zostały zrealizowane na zlecenie wykonawcy projektu firmy TRAKT S.A. Górki Szczukowskie 1, 26-065 Piekoszów. Inwestorem jest Świętokrzyski Zarząd Dróg Wojewódzkich w Kielcach ul. Jagiellońska 72, 25-602 Kielce. Prace prowadzone były pod kierownictwem autorów niniejszego artykułu.

Inwestycja kolidowała z trzema stanowiskami archeologicznymi: Kazimierz Wielka 3, 5 i 13, na których przeprowadzono wykopaliskowe badania wyprzedzające. Badania wykopaliskowe wykonano także w tzw. strefie V. Pomędzy stanowiskami wykonano serię badań sondażowych w celu lepszego rozpoznania sytuacji kulturowej, które nie potwierdziły istnienia tam osadnictwa prahistorycznego (ryc. 2). Łącznie przebadano wykopaliskowo obszar ok. 330 arów.

KAZIMIERZA WIELKA, STREFA V

Na obszarze strefy V badaniami wykopaliskowymi objęto powierzchnię ok. 55 arów. Odkryto dwa obiekty prahistoryczne. Poza tym nie natrafiono na żadne inne warstwy archeologiczne ani nie znaleziono luźnych artefaktów. Na

Ryc. 3. Stanowisko 3 w Kazimierzu Wielkiej z zaznaczonymi wykopami archeologicznymi

Ryc. 4. Kazimierza Wielka, st. 3. Pochówek przedstawiciela kultury pucharów dzwonowatych

podstawie pozyskanych wyników należy uznać, że badania wykonane w Kazimierzy Wielkiej w strefie V nie zweryfikowały pozytywnie stanowiska archeologicznego. Znaczny obszar badań zlokalizowany był na dnie podmokłej doliny, na terenie, który z natury nie sprzyja osadnictwu. Część stanowiska położona wyżej została poddana silnej erozji stokowej, wywołanej przez rolnictwo. Odkryte dwa obiekty należy uznać za krótkotrwały ślad osadniczy o charakterze tymczasowego obozowiska.

KAZIMIERZA WIELKA, ST. 3

W zasięgu budowy obwodnicy znalazły się południowo-wschodnie peryferia rozległej, wielokulturowej osady Kazimierza Wielka, st. 3 (ryc. 3). Granice stanowiska na południu sięgają wsi Odonów, a na północy podmokłej doliny Małoszówki na południowych obrzeżach miasta Kazimierza Wielka. Badania wykopaliskowe przeprowadzono łącznie na powierzchni ponad 98 arów.

Badania na tym stanowisku prowadzone były w trzech strefach (ryc. 3). Część wschodnia badanego obszaru, położona pomiędzy ulicami Koszycką a Sienkiewicza, okazała się być uboga w znaleziska archeologiczne. Zdecydowana większość obiektów nieruchomych skupiała się w części

położonej na zachód od ul. Sienkiewicza. Na obszarze o powierzchni 73,34 ary odkryto tu 45 obiektów, w tym dwa pochówki szkieletowe. Badania doprowadziły do odsłonięcia osady datowanej na koniec epoki neolitu i wczesną epokę brązu, w tym na jej najwcześniejszą fazę. Znalaziono liczne zabytki gliniane i krzemienne oraz kościane.

Niewątpliwie najciekawszym znaleziskiem jest pochówek datowany na schyłek epoki neolitu. Należał on do przedstawiciela kultury pucharów dzwonowatych (ob. 28). Grób zawierał szczątki mężczyzny ułożone na lewym boku, co jest typowe dla ludności tej kultury. Wyposażenie grobowe stanowiły trzy niezdobione naczynia; dwa dzbany i szeroko-otworowy puchar (ryc. 4). To znalezisko jest istotne z uwagi na to, że odkrycia grobów kultury pucharów dzwonowatych w Polsce południowo-wschodniej, a ściślej na Wyżynie Małopolskiej należą do wyjątkowych (Budziszewski, Włodarczak 2010; Jarosz, Szczepanek, Haduch 2020, 285, ryc. 1). Na podstawie obecnych przy szkielecie naczyń oraz wykonanego z kości pochówku datowania C14 powstanie obiektu można datować na lata 2350-2250 p.n.e. (Byrska-Fudali, Czerniak, Jarosz, Szczepanek w druku).

Kolejne fazy zasiedlenia osady związane są z epoką brązu – z kulturą mierzanowicką i z kulturą trzciniecką. Starsza chronologicznie kultura mierzanowicka

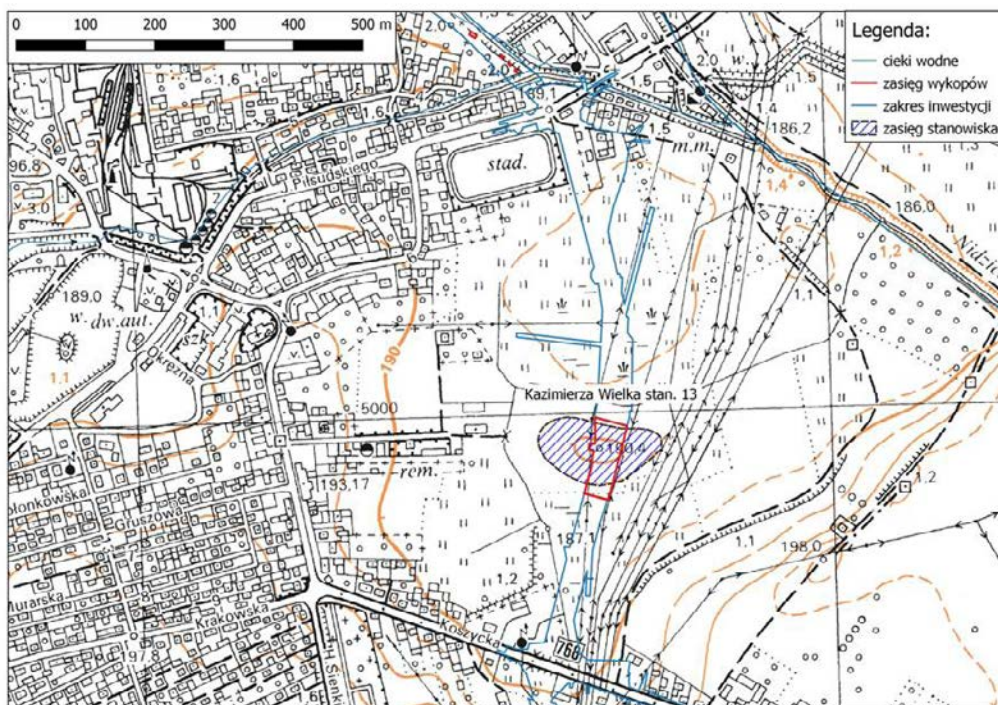
Ryc. 5. Kazimierza Wielka, st. 3. Pochówek przedstawiciela kultury trzcinieckiej

reprezentowana jest przez 7 obiektów. Są to jamy gospodarcze o różnej funkcji, obecnie trudnej do zdefiniowania. Materiał masowy, pozostawiony przez przedstawicieli tej kultury, to przede wszystkim ceramika. Są to fragmenty kubków, amfor, garnków, zdobionych charakterystycznymi odciskami potrójnego lub podwójnego Z-skrętnego sznura, plastycznymi guzami umieszczonymi pod wylewem oraz listwami plastycznymi z dołkami paznokciowymi. Kubek z obiektu 25 zdobiony horyzontalnymi odciskami potrójnego Z-skrętnego sznura (tabl. 3:1) swoją formą i zdobnictwem nawiązuje do fazy protomierzanowickiej i datować go można na początek rozwoju kultury mierzanowickiej, czyli na lata 2300-2250 p.n.e. Pozostałe materiały (tabl. 3:2-4) łączyć należy z wczesną fazą tej kultury i datować w przybliżeniu na okres 2250-2050 lat p.n.e. (Kadrow, Machnik 1997).

Swoją obecność na osadzie najsilniej zaznaczyli przedstawiciele kultury trzcinieckiej. Pozostawili po sobie 11 różnego rodzaju jam gospodarczych. Były to głębokie jamy zasobowe (o głębokości do 1,5 m), które w rzucie poziomym zwykle posiadały kształt kolisty, natomiast w pionowym

kształt trapezowaty i płaskie dno. W jednej z takich jam trapezowatych (ob. 21), na głębokości 1,2 m natrafiono na szczątki ludzkie osoby dorosłej i dziecka. Szkielet osoby dorosłej spoczywał na plecach w pozycji wyprostowanej w orientacji północ-południe, z głową skierowaną na zachód, z rozłożonymi na boki i ugiętymi w kolanach nogami. Wzdłuż lewego boku ułożony został szkielet dziecka w pozycji wyprostowanej, z głową skierowaną na zachód, ułożoną pod lewą kością udową osoby dorosłej (ryc. 5). Kości zachowane były stosunkowo dobrze, a w przypadku osoby dorosłej brakowało kości prawej stopy.

Podczas badań pozyskano liczny materiał ruchomy kultury trzcinieckiej, głównie ceramikę. Wśród naczyń wyróżnić można fragmenty amfor, mis i garnków, ornamentowane listwami plastycznymi, umieszczanymi w górnej części brzuśca (tabl. 5:1-3). Omawiana grupa naczyń nawiązuje do zespołów typu A3, wyróżnionych przez J. Górskiego dla materiałów kultury trzcinieckiej na lessach Niecki Nidziańskiej. Reprezentują one fazę klasyczną tej kultury, datowaną na lata 1600-1400 p.n.e. (Górski 2007, 62-65).

Ryc. 6. Stanowisko 13 w Kazimierzy Wielkiej z zaznaczonymi wykopami archeologicznymi

KAZIMIERZA WIELKA, ST. 13

Stanowisko 13 w Kazimierzy Wielkiej położone jest w dolinie zalewowej, na ostańcu erozyjnym, wypreparowanym z dna rzeki prawdopodobnie w okresie vistulianu (ryc. 6). W wyniku badań wykopaliskowych przebadano obszar o powierzchni 43 arów, na którym odkryto 90 obiektów archeologicznych. Uchwycono północną i południową granicę stanowiska, które jednak niewątpliwie kontynuuje się w kierunku wschodnim i zachodnim. Na odsłoniętym w trakcie wykopalisk niewielkim terenie odkryto zróżnicowaną chronologicznie wielokulturową osadę, w której

rozpoznano bogate ślady osadnictwa z epoki neolitu i brązu. W trakcie badań pozyskano liczny materiał zabytkowy w postaci ułamków naczyń glinianych, zabytki krzemienne i kamienne, narzędzia kościane oraz liczne kości zwierzęce.

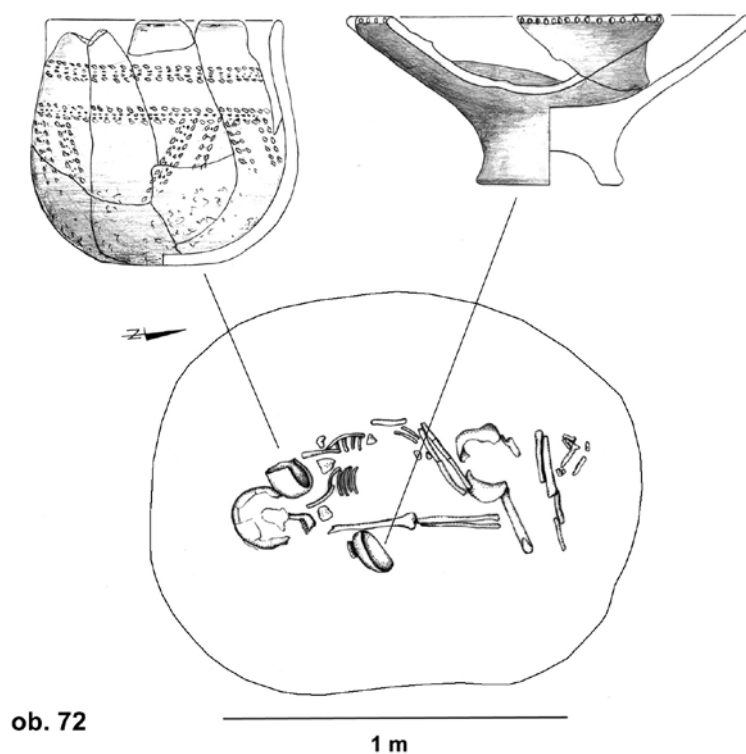
Najstarszy i najlepiej reprezentowany epizod osadniczy związany był z kulturą wstęgowej ryty, z którą można łączyć co najmniej kilkanaście obiektów. Są to głównie jamy gospodarcze, trzy glinianki wraz z wydzielonymi z nich mniejszymi jamami, dołki postępowe oraz rów. Glinianki miały zróżnicowane wymiary, od 2 metrów długości do prawie 7 na poziomie wydzielienia (ryc. 7). Służyły niewątpliwie do pozyskiwania gliny, potrzebnej do wyrobu

Ryc. 7. Kazimierza Wielka, st. 13. Glinianka kultury wstęgowej rytej

Ryc. 8. Kazimierza Wielka, st. 13. Obiekt-rów kultury wstęgowej rytej

Ryc. 9. Kazimierza Wielka, st. 13. Pochówek przedstawiciela kultury malickiej

naczyń, ale także w budownictwie. Trudną do określenia funkcję na osadzie spełniał obiekt czytelny w postaci rowu (ob. 32), składający się z dwóch ramion, o przebiegu zagiętym niemal pod kątem prostym, długości całkowitej ok. 20 m i szerokości 1,4 m (ryc. 8). Cennym źródłem informacji jest ceramika tej kultury (tabl. 1:1-8). Wyróżniono czarki półkuliste, misy, naczynie z szyją, naczynia sitowate i jedną nietypową formę w kształcie rurki. Wspomniane naczynie z szyją (tabl. 1:4), zdobione kombinacją ornamentów plastycznych i rytych, jest importem lub naśladownictwem naczyń z kręgu wschodniolinearnego. Formy naczyń i ich ornamentyka wskazują, że tą fazę osadnictwa należy łączyć z klasyczną fazą nutową (Czekaj-Zastawny 2014, 61-64). Jedynie pojedyncze fragmenty noszą już cechy fazy żelazowskiej. Obecność naczyń o „obcej” stylistyce poświadcza utrzymywanie przez ludność osady kontaktów międzyregionalnych, ze środowiska wschodniolinearnego (Tiszadob), co jest charakterystyczne dla stanowisk z terenu Małopolski z fazy nutowej i żelazowskiej (Czekaj-Zastawny 2014, 72; 2017). Osada mogła być zamieszkała przez stosunkowo krótki czas pomiędzy 5200-4700 p.n.e.

Stanowisko w Kazimierzy Wielkiej jest kolejnym, aczkolwiek dalej nielicznym, punktem, które pozwala na poszerzenie wiedzy o osadnictwie najwcześniejszych społeczności rolniczych w dorzeczu Nidzicy.

Na stanowisku swoją obecność zaznaczyła także ludność kolejnej neolitycznej kultury – malickiej. Pozostawiła po sobie pojedyncze obiekty, z których najciekawszym jest jama grobowa (ob. 72). Szkielet leżał na prawym boku, w pozycji skurczonej. Głowa skierowana była na południe, twarz na wschód. Nogi były silnie podkurczone; ręka prawa wyprostowana, lewa lekko ugięta w łokciu. Pomiedzy czaszką a lewym barkiem umieszczono naczynie gliniane (pucharek gruszkowaty). Kawalki drugiego naczynia (misy na nóżce) znajdowały się przy prawym ramieniu (ryc. 9). Analiza antropologiczna wykazała, że szczątki należały do kobiety w wieku *Maturus* (40-50 lat), bardzo drobnej budowy. Jedynym wyposażeniem były wspomniane naczynia. Materiał zabytkowy kultury malickiej pochodzący z badań jest charakterystyczny dla fazy klasycznej omawianego ugrupowania (Kadrow 2006, 67-69, ryc. 2). Fazą tą można datować około 4450-4300 p.n.e. (Nowak 2009, 109).

Kolejne ślady pozostawiła po sobie ludność kultury ceramiki sznurowej. Obiekty kultury ceramiki sznurowej to dwa groby, paleniska/piece oraz jama gospodarcza. Grób nr 19 krył szczątki młodego mężczyzny (wiek *Iuvenis/Adultus*). Ciało złożono w pozycji skurczonej, na plecach, głową skierowaną na południe. Lewa ręka była zgięta w łokciu, brak zachowanych kości dłoni; prawa lekko ugięta, z dłonią ułożoną na miednicy; kolana skierowane na wschód. Pomiedzy

Ryc. 10. Kazimierza Wielka, st. 13. Pochówek przedstawiciela kultury ceramiki sznurowej

ugiętymi nogami znajdowała się siekierka krzemienista. U stóp umieszczono naczynie gliniane; przy lewym biodrze wyrób krzemienisty i kościany (dłuto), przy prawym ramieniu szydło kościane. W pobliżu czaszki, również po prawej stronie, znajdował się przedmiot z kła dzika (ryc. 10). Kolejny grób nr 20 również krył szczątki mężczyzny (wiek *Adultus*,

25-35 lat). Zmarły leżał na plecach, w pozycji skurczonej, głową skierowaną na południe. Ręce były skrzyżowane na piersi, kolana zwrócone w stronę wschodnią. W okolicy miednicy, od strony zachodniej zostało ułożone naczynie gliniane.

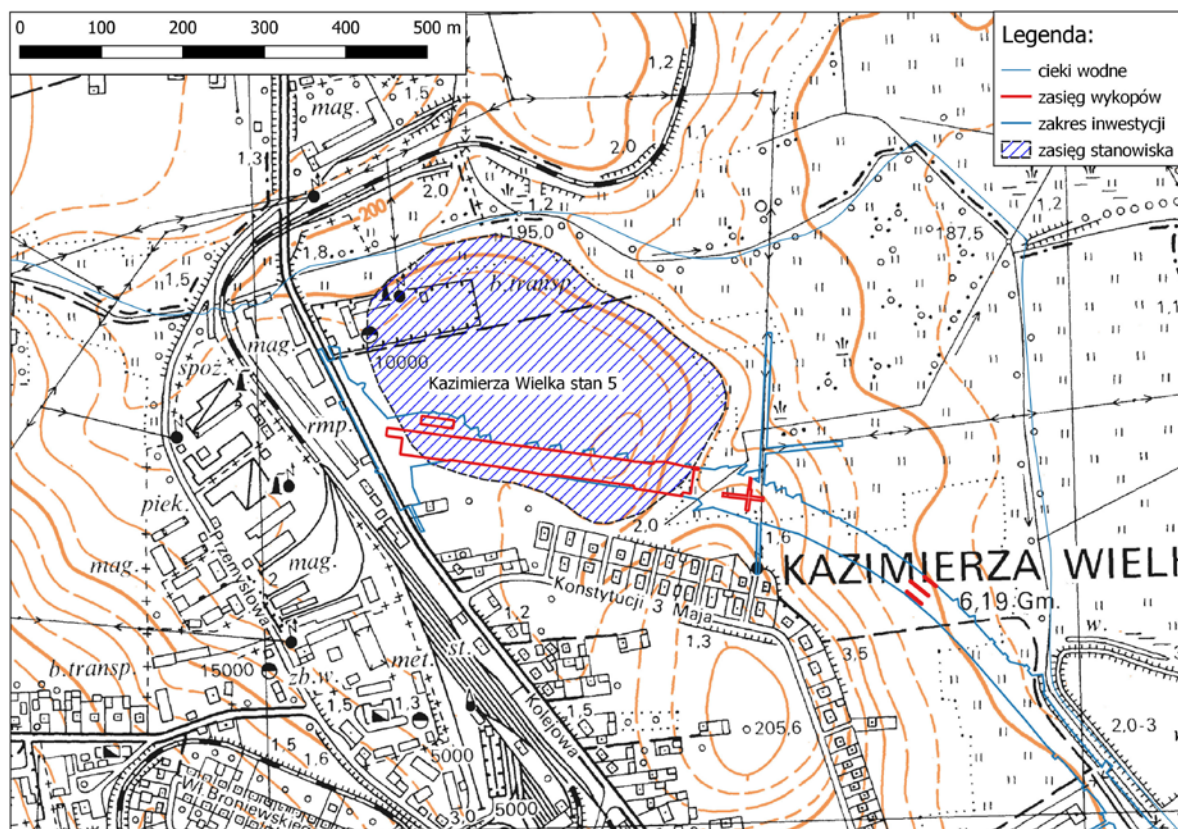
Pieczę/paleniska to dość duże obiekty, o kształcie wydłużonych owali, o długości niemal 4 m i szerokości prawie

Ryc. 11. Kazimierza Wielka, st. 13. Piec kultury ceramiki sznurowej

Ryc. 12. Kazimierza Wielka, st. 13. Jama trapezowata kultury mierzanowickiej

Ryc. 13. Stanowisko 5 w Kazimierzy Wielkiej z zaznaczonymi wykopami archeologicznymi

Ryc. 14. Kazimierza Wielka, st. 5. Glinianka kultury pucharów lejkowatych

2 m (ob. 17, 18). W profilu miały kształt nieckowaty i głębokość do 0,8 m. Przy dnach znajdowały się warstwy silnie przepalonego lessu (ryc. 11). W południowej części wypełniska jednego z palenisk (nr 17), przy jego granicy, znajdowała się czaszka zwierzęca, najprawdopodobniej konia i fragmenty szkieletu postkranialnego.

Bogatszy inwentarz zabytków ruchomych i nieruchomych możemy wiązać z ludnością kultury mierzanowickiej. Z tą fazą osadniczą można łączyć jamy trapezowate o wielowarstwowych wypełniskach i sporych rozmiarach. Ich wymiary na poziomie wydzielienia mieściły się w przedziale od ponad 1 m do około 3 m średnicy (ryc. 12), głębokościach w przedziale ok. 0,5 m do ponad 1 m. Materiał zabytkowy stanowiła przede wszystkim ceramika, głównie kubki, garnki oraz amfory (tabl. 3:5, 6; 4:1, 2).

Należy wspomnieć o interesującej kolekcji kości zwierzęcych pozyskanej z obiektów kultury mierzanowickiej. Liczne były kości żółwia (100 kości – prawdopodobnie 3 osobniki), a także kości bydła oraz owcy/kozy. Inwentarz zwierząt domowych uzupełniały pojedyncze znaleziska kości świnia, psa oraz kota. Oprócz nich odkryto także kości zwierząt dzikich tj. tchórza i żurawia. Odkrycia te świadczą o urozmaiconej diecie członków tej społeczności.

Kultura trzciniecka jest reprezentowana przez pojedyncze obiekty osadowe. Osadnictwo tej kultury prawdopodobnie

wykracza poza przebadany obszar. Materiał zabytkowy pochodzący z wypełnisk obiektów jest nieliczny. Jest to kilkanaście fragmentów naczyń, zdobionych listwami plastycznymi (tabl. 5:4, 5).

KAZIMIERZA WIELKA, ST. 5

Stanowisko Kazimierza Wielka 5 położone jest w całości w granicach administracyjnych miasta Kazimierza Wielka, przy jego północnych granicach. Usytuowane jest na wypłaszczeniu terenu, wznoszącym się kilkanaście metrów ponad szeroką w tym miejscu terasę zalewową Nidzicy (ryc. 13). W trakcie prowadzonych badań odsłonięto obszar o powierzchni około 115 arów, odkrywając 88 obiektów archeologicznych.

Na podstawie pozyskanego materiału zabytkowego wydzielono cztery fazy osadnicze Pierwsza najbogatsza związana jest z ludnością kultury pucharów lejkowatych. Z tą fazą związane są zarówno obiekty grobowe oraz obiekty osadowe. Obiekty tej fazy koncentrują się we wschodniej części badanego obszaru. W południowej części tego skupienia odkryto część gospodarczą osady, złożoną z kilku glinianek. Obiekt 5 o powierzchni ok. 16 m² miał głębokość 2,22 m. Była to trapezowata głęboka jama z wielowarstwowym wypełniskiem. Druga jeszcze większa jama, nr

Ryc. 15. Kazimierza Wielka, st. 5. Pochówek przedstawiciela kultury pucharów lejkowatych

Ryc. 16. Kazimierza Wielka, st. 5. Pochówek przedstawiciela kultury ceramiki sznurowej

Ryc. 17. Kazimierza Wielka, st. 5. Piec kultury ceramiki sznurowej

6 o powierzchni ok. 30 m², charakteryzowała się również trapezowatym przekrojem o głębokości 2,82 m od poziomu odkrycia. Była to tzw. jama z kieszenią – przy dnie jamy odkryto trapezowate przegłębienie o miąższości ok. 0,6 m (ryc. 14).

Odkryto cztery groby przedstawicieli kultury pucharów lejkowatych. Obiekt 49 był grobem mężczyzny w wieku 40-50 lat z ciałem ułożonym na osi północ-południe (głowa na południe). Obiekt 62 był to pochówek mężczyzny w wieku 30-40 lat, ułożony na osi północ-południe (głowa na południe) na wznak z wyprostowanymi nogami (ryc. 15). Wydaje się, iż w tym przypadku miało miejsce wtórne wykorzystanie jamy osadowej na cele grobowe. Kolejny obiekt 83 zawierał szczątki ludzkie mężczyzny w wieku 40-50 lat, ułożone na wznak z rozrzuconymi nogami i rękami z nienaturalnie wygiętym kręgosłupem. Prawdopodobnie tu również wtórnie wykorzystano jamę osadową. Ostatni odkryty grób – ob. 92 – to pochówek zbiorowy, w którym odkryto szczątki 6 osób – dzieci w wieku od 2-3 do 13-14 lat. Zmarli niekiedy zostali wyposażeni w dary grobowe w postaci: dłuta kościanego, siekiery kamiennej, przedmiotu z zęba niedźwiedzia.

Materiał zabytkowy reprezentuje głównie ceramika. Formy naczyń datowanych na tą fazę są dość zróżnicowane (tabl. 2:1-9). Najliczniejsze są naczynia workowate, często

zdobione ornamentem dookolnej listwy plastycznej z dołkami palcowymi lub nacięciami, lub z samymi dołkami palcowymi ułożonymi dookolnie pod wylewem, guzkami plastycznymi, stempelkami, pionowo ułożonymi wąsami. Drugą często spotykaną formą są puchary z lejkowato rozchyloną szyją, zdobione ornamentem stempelkowym lub z łukowatą listwą plastyczną. Dość licznie występują też amfory z kolankowatymi uchami. Zestaw form uzupełniony jest przez flaszki z kryzą, wazy oraz misy. W materiale zabytkowym odkryto również jeden kubek z uchem typu *ansa lunata* (tabl. 2:9). Zespół form ceramicznych odpowiada cechom właściwej grupy małopolskiej kultury pucharów lejkowatych, zsynchronizowanej z fazą Bronocice II datowanej na okres pomiędzy 2900 -2700/2600 p.n.e., a po kalibracji na lata 3540 - 3340/3180 p.n.e. (Kruk, Milisauskas 1983, 310). W wypełniskach obiektów, oprócz ułamków naczyń glinianych, odkryto również pojedyncze narzędzia krzemienne i kościane, szereg narzędzi kamiennych związanych z mieleniem ziarna (rozcieracze i żarna) oraz dwie siekiery. O stabilnym osadnictwie świadczą odkryte ciężarki tkackie, m.in. z ob. 5 (tabl. 2:4, 5) oraz znaczna ilość kości zwierząt udomowionych, głównie bydła domowego, świń i owcy/kozy. Pojedyncze kości zwierząt dzikich świadczą o stosowaniu łowiectwa uzupełniającego dietę miejscowej ludności.

Ryc. 18. Kazimierza Wielka, st. 5. Jama trapezowata kultury trzcinieckiej

Druga faza osadnicza związana była z ludnością kultury ceramiki sznurowej. Reprezentowana jest przez dwa obiekty grobowe. Obiekt 39 okazał się grobem niszowym, a zmarły, kobieta w wieku 40-50 lat, był ułożony na osi północ-południe, na prawym boku z podkurczonymi nogami. Zmarły wyposażony został w naczynie – puchar typu V wg Włodarczaka (tabl. 4:8) (Włodarczak 2006, 13, 14) oraz przekłuwacz kościany. W grobie 23 odkryto kości mężczyzny w wieku 40-50 lat, ułożone na osi wschód-zachód na prawym boku (ryc. 16). Grób wyposażony był tylko w naczynie gliniane – amforę typu A wg Włodarczaka (tabl. 4:7) (Włodarczak 2006, 15). Kulturę ceramiki sznurowej w Małopolsce można datować na okres od 2700-2200 p.n.e. (Włodarczak 2006, s. 127).

Na uwagę zasługują trzy duże owalne piece, analogiczne jak na stanowisku 13 w Kazimierzy Wielkiej. Posiadały one w profilu wannowaty kształt, z warstwą przepalonego lessu na dnie (ryc. 17). Cechowały się znacznymi rozmiarami – do 4 m długości i do 1 m głębokości. Tego typu obiekty spotykane są na stanowiskach kultury ceramiki sznurowej zarówno osadach jak i cmentarzyskach na Wyżynie Małopolskiej, Lubelskiej i Ondawskiej. Określa się je jako piece, które odgrywały jakąś rolę w obrzędach pogrzebowych, a czasem stanowiły przejaw działalności gospodarczej ludności tej kultury (Jarosz 2017, 131, ryc. 2).

Trzeci epizod osadniczy związany był z ludnością kultury mierzanowickiej i datowany jest na okres pomiędzy 2400-1900 p.n.e. (Kadrow, Machnik 1997). Obiekty tej kultury są rozproszone po całym badanym wykopaliskowo obszarze. Są to zarówno obiekty sepulkralne (grobowe), jak i jamy osadowe. Ob. 24 był to grób z zachowanym częściowo szkieletem ludzkim, nieokreślonej płci w wieku 20-22 lata. Zmarły wyposażony był w topór kamienny i kubek doniczkowy, zdobiony ornamentem potrójnego dookólnego sznura z uchem taśmowatym umieszczonym w górnej partii naczynia (tabl. 4:3, 4).

Z obiektów kultury mierzanowickiej pozyskano liczne fragmenty naczyń glinianych, m.in. garnka zdobionego listwą z dołkami palcowymi oraz fragment kubka zdobionego potrójnym ornamentem dookólnego sznura. Tego typu zdobnictwo wskazuje, że czas funkcjonowania osady tej kultury może być łączony z fazą proto- lub wczesnomierzanowicką, datowaną radiowęglowo na okres pomiędzy 2400/2300-2200 p.n.e. (protomierzanowicka) i 2200-1900 p.n.e. (wczesnomierzanowicka) (Kadrow, Machnik 1997).

Ostatnim określonym kulturowo epizodem osadniczym na badanym obszarze są obiekty związane z działalnością ludności kultury trzcinieckiej. O śladach osadnictwa przedstawicieli kultury trzcinieckiej świadczą dwa obiekty znajdujące się w zachodnim i wschodnim skupisku obiektów. Obiekt 74 to jama osadowa znacznych rozmiarów

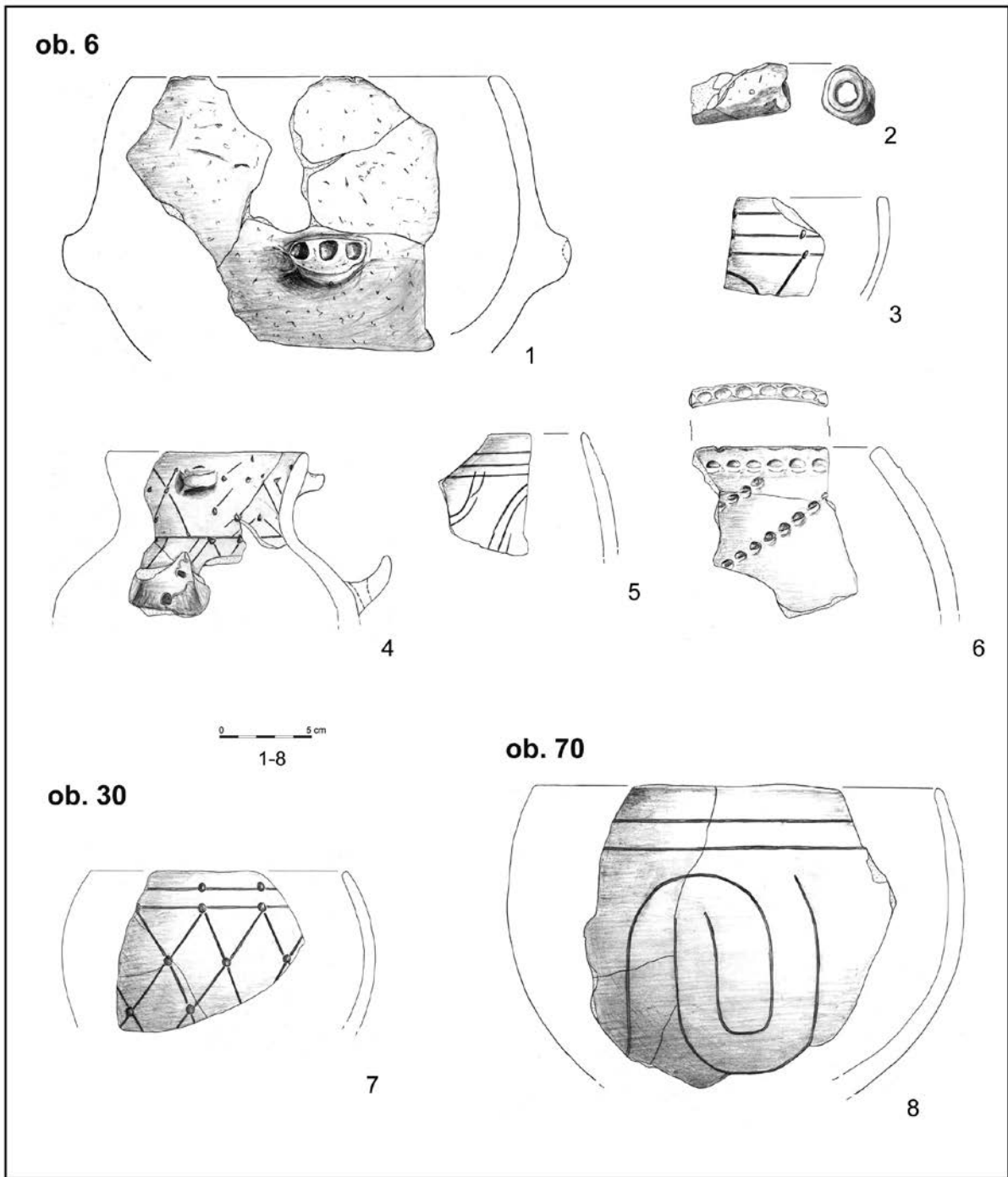
(ryc. 18). Z kolei obiekt 21 to jama o prostokątnym kształcie w rzucie poziomym i pionowym, z wypełniską której pozyskano znaczną ilość materiału ceramicznego, co może sugerować, że jest to obiekt grobowy. Zestaw ceramiczny pozyskany z obiektów jest typowy dla tej kultury. Zrekonstruowano niewielkich rozmiarów garnek esowaty z pogrubionym i wychylonym na zewnątrz wylewem, zdobiony dookołą listwą plastyczną (tabl. 5:6). Kolejne naczynie to waza lub amfora guzowa zdobiona ornamentem rytym powyżej przejścia szyi w brzusiec poziomy, a niżej łukowatym ułożonym wokół guza (tabl. 5:7). Formy te

można powiązać prawdopodobnie z zespołami typu A4 wg. Górskiego i datować na okres pomiędzy latami 1600-1400 p.n.e. (Górski 2007).

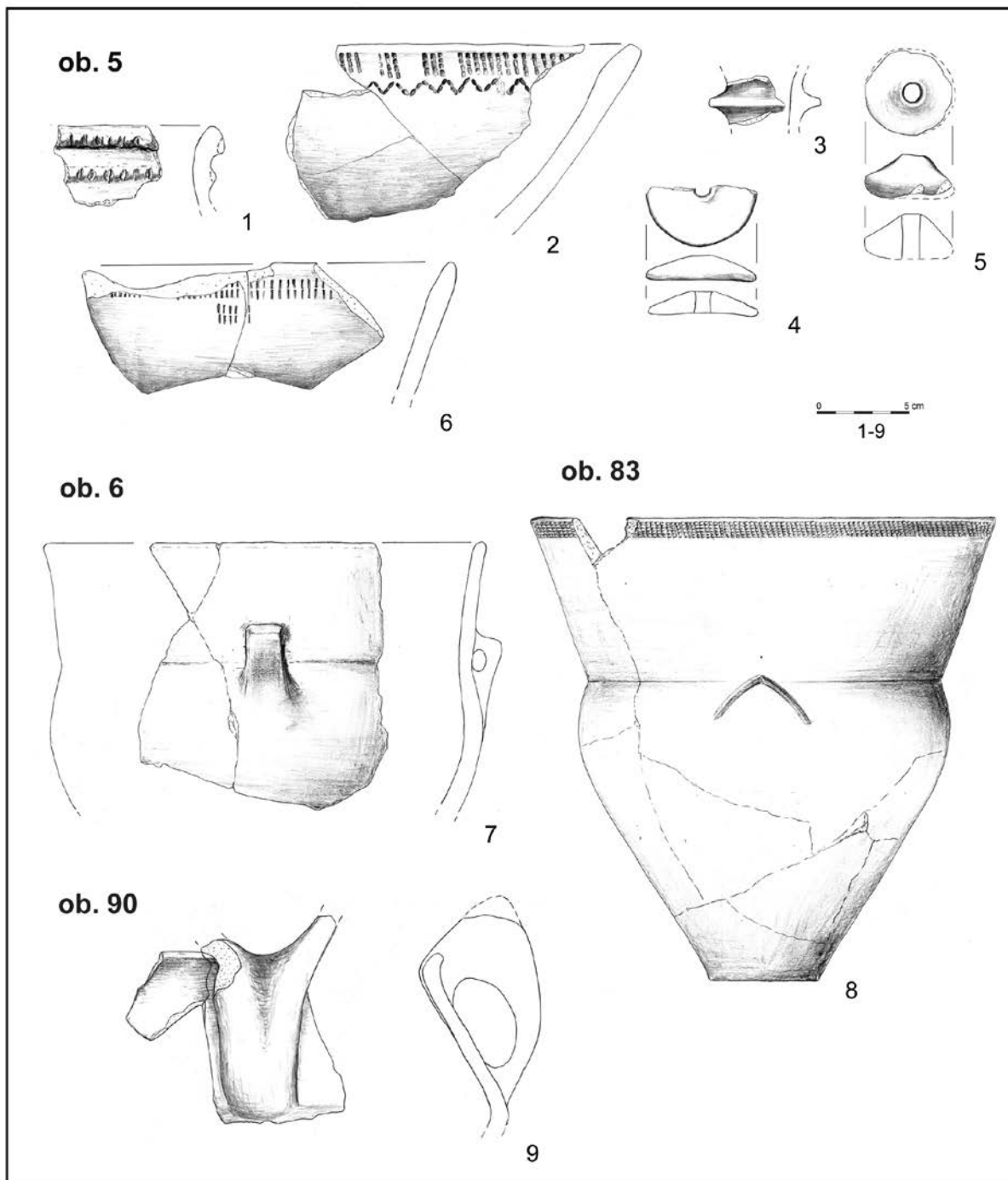
Szerokopłaszczyznowe badania archeologiczne, jakie towarzyszą często inwestycjom drogowym, mają ze względu na swoją skalę bardzo istotne znaczenie dla archeologii. Nie inaczej było w tym przypadku. Wykonane prace pozwoliły w zadowalający sposób rozpoznać specyfikę osadniczą tego obszaru. Dzięki tym badaniom poznano osady najwcześniejszych społeczności rolniczych, a także osady ludności żyjącej w starszej epoce brązu nad Nidzią.

BIBLIOGRAFIA

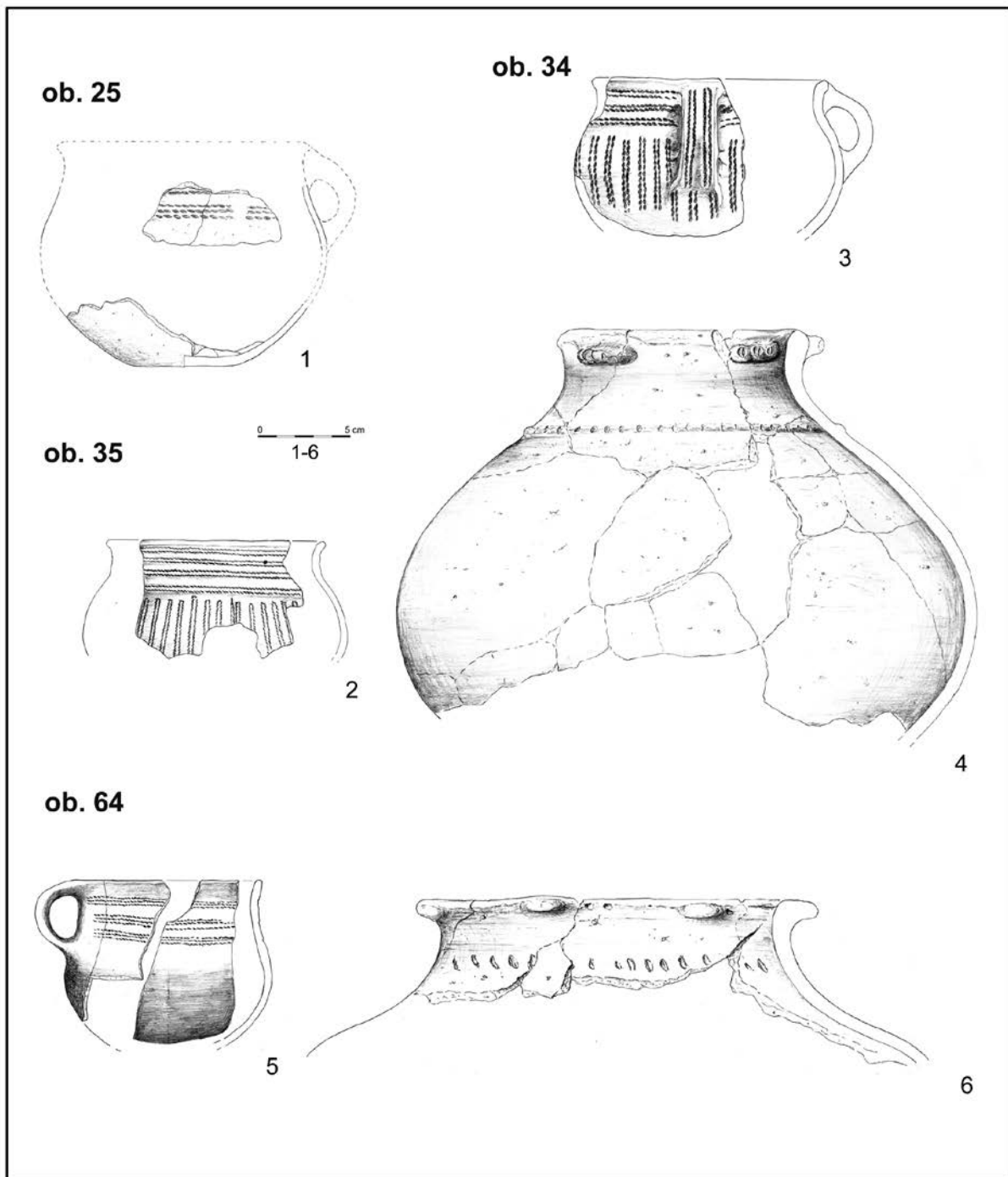
- Budziszewski J., Włodarczak P.
2010 *Kultura pucharów dzwonowatych na Wyżynie Małopolskiej. Z udziałem Elżbiety Haduch i Antonína Přichystala*. Kraków.
- Byrska-Fudali M., Czerniak M., Jarosz M., Szczepanek A.
Chronometria kultury pucharów dzwonowatych na Wyżynie Małopolskiej w oparciu o analizę grobu z Kazimierzy Wielkiej, stanowisko 3, Przegląd Archeologiczny, w druku.
- Czekaj-Zastawny A.
2014 *Brzezie 17, pow. wielicki. Osada kultury ceramiki wstęgowej rytej. Via Archaeologica. Źródła z badań wykopaliskowych na trasie autostrady A4 w Małopolsce*, Kraków.
- 2017 *The first farmers from the south – Linear Pottery culture*, [w:] P. Włodarczak (red.), *The Past Societies. Polish lands from the first evidence of human presence to the Early Middle Ages*, Warszawa, 22-62.
- Górski J.
2007 *Chronologia kultury trzcinieckiej na lessach Niecki Nidziańskiej*, Biblioteka Muzeum Archeologicznego w Krakowie, tom III, Kraków.
- Jarosz P.
2017 *Piec ludności kultury ceramiki sznurowej na stanowisku 6 w Szczytnej pow. Jarosław*, [w:] P. Jarosz, J. Machnik (red.), *Nekropolie ludności kultury ceramiki sznurowej z III tysiąclecia przed Chr. w Szczytnej na Wysoczyźnie Kańczuckiej*, Rzeszów, 131-136.
- Jarosz P., Szczepanek A., Haduch E.
2020 *New evidences to understand the Bell Beaker culture in the Małopolska Upland*, [w:] A. Kozubová, E. Makarová, M. Neumann (red.), *Ultra velum temporis Scientia antiquitatis est tamquam alter idem. Venované Jozefovi Bátorovi k 70. Narodeninám*, Slovenska Archaeologia, Supplementum 1, Nitra, 285–294.
- Nowak M.
2009 *Drugi etap neolityzacji ziem polskich*, Kraków.
- Kadrow S.
2006 *Kultura malicka*, [w:] M. Kaczanowska (red.) *Dziedzictwo cywilizacji naddunajskich: Małopolska na przełomie epoki kamienia i miedzi*. Biblioteka Muzeum Archeologicznego w Krakowie t. I, Kraków, 63-76.
- Kadrow S., Machnik J.
1997 *Kultura mierzanowicka. Chronologia, taksonomia i rozwój przestrzenny*, Kraków.
- Kruk J., Milisauskas S.
1983 *Chronologia absolutna osadnictwa neolitycznego z Bronocic, woj. kieleckie*, Archeologia Polski, t. XXVIII, z. 2, 257-320.
- Solon J., Borzyszkowski J., Bidłasik M., Richling A., Badora K., Balon J., Brzezińska-Wójcik T., Chabudziński Ł., Dobrowolski R., Grzegorzczak I., Jodłowski M., Kistowski M., Kot R., Krąż P., Lechnio J., Macias A., Majchrowska A., Malinowska E., Migoń P., Myga-Piątek U., Nita J., Papińska E., Rodzik J., Strzyż M., Terpiłowski S., Ziaja W.
2018 *Physico-geographical mesoregions of Poland: Verification and adjustment of boundaries on the basis of contemporary spatial data*, Geographia Polonica, t. 91, z. 2, 143-170.
- Włodarczak P.
2006 *Kultura ceramiki sznurowej na Wyżynie Małopolskiej*, Kraków.

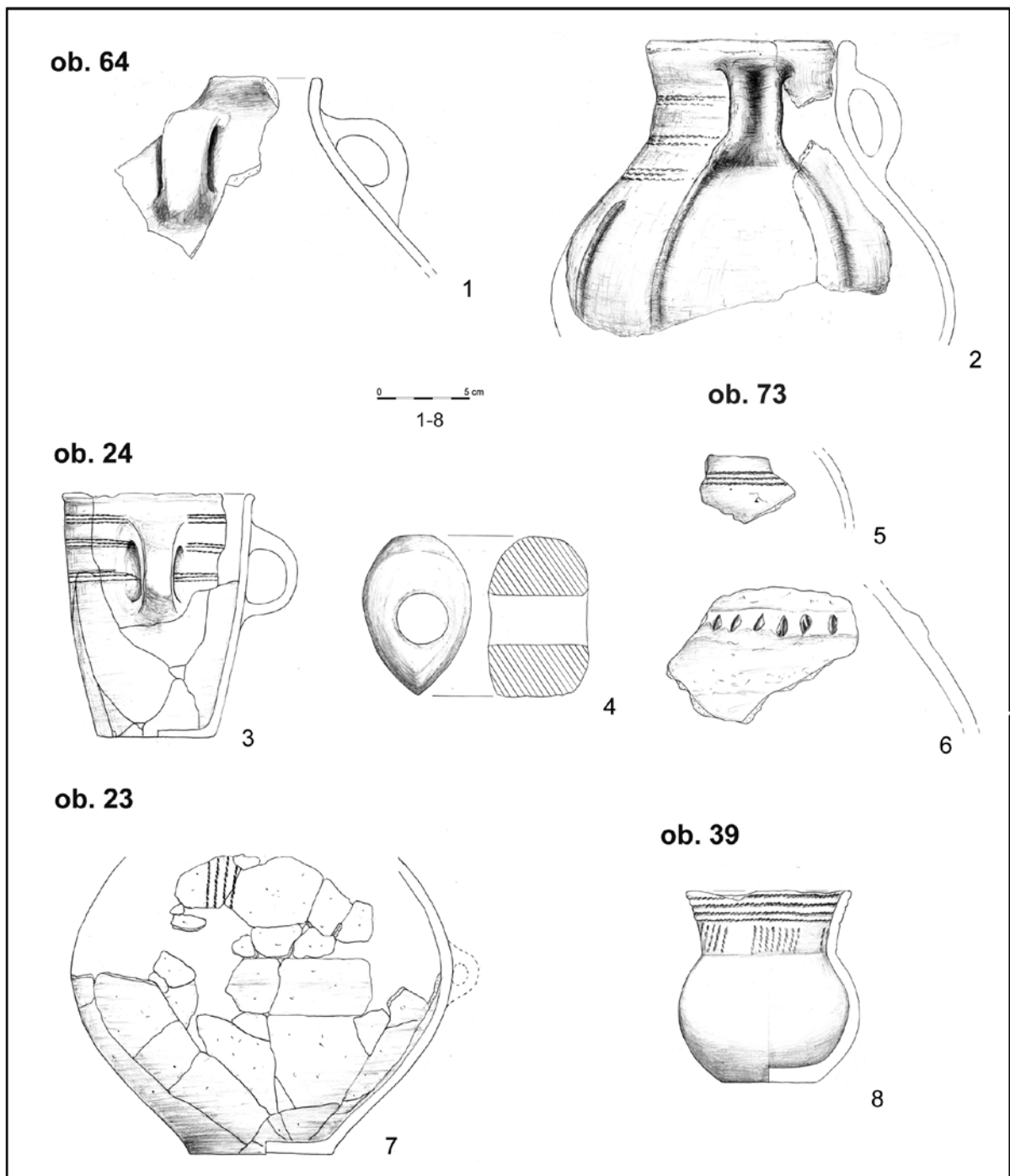
Tabl. 1. Kazimierza Wielka st. 13. Naczynia kultury ceramiki wstęgowej rytej z obiektu 6 (1-6), 30 (7), 70 (8)

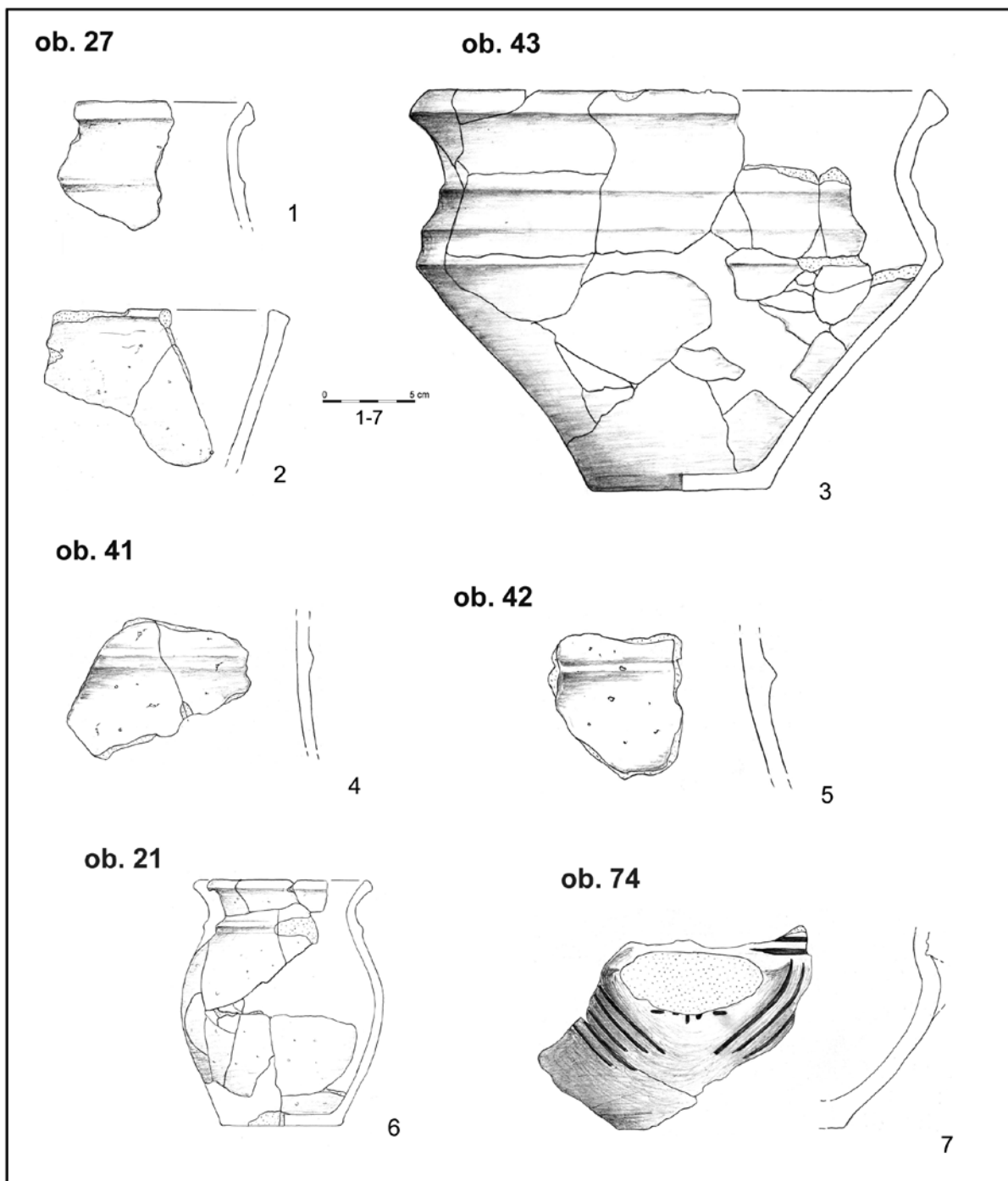
Tabl. 2. Kazimierza Wielka st. 5. Zabytki ceramiczne kultury pucharów lejkowatych z obiektu 5 (1-6), 6 (7), 83 (8), 90 (9)

Tabl. 3. Naczynia kultury mierzanowickiej ze stanowiska Kazimierza Wielka 3 z obiektu 25 (1), 35 (2), 34 (3, 4), ze stanowiska Kazimierza Wielka 13 z obiektu 64 (5, 6)

Tabl. 4. Naczynia kultury mierzanowickiej ze stanowiska Kazimierza Wielka 13 z obiektu 64 (1, 2), ze stanowiska Kazimierza Wielka 5 z obiektu 24 (3), 73 (5, 6), toporek kamienny ze stanowiska Kazimierza Wielka 5 (4). Naczynia kultury ceramiki sznurowej ze stanowiska Kazimierza Wielka 5 z ob. 23 (7) i 39 (8)

Tabl. 5. Naczynia kultury trzcinieckiej ze stanowiska Kazimierza Wielka 3 z obiektu 27 (1, 2), 43 (3), ze stanowiska Kazimierza Wielka 13 z obiektu 41 (4), 42 (5), ze stanowiska Kazimierza Wielka 5 z obiektu 21 (6), 74 (7)